

Kül Savurarak Beddua Etme İnanışı: Ardahan Örneği

The Belief in Cursing by Throwing Ash: The Ardahan Example

Elvan SALTAŞ KORKMAZ¹

1. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, saltaselvan@gmail.com.

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.14567849

Geliş/Received: 06.11.2024

Kabul/Accepted: 28.12.2024

Yayım/Published: 30.12.2024

buranadergisi.com

Öz

Türk kültürü üzerine yapılan araştırmalarda kül maddesi ayrıntılı bir şekilde incelenmemiş, genellikle ateş ve ocak kültürü ile ilgili inanışlarla bağdaştırılmıştır. Türk toplumlarında kül etrafında oluşturulan inanç yumağı ele alınarak incelendiğinde külin ateş gibi arındırıcı, iyileştirici, temizleyici ve Tanrıya ulaşması istenilen dua ve bedduaların iletilmesinde araç olarak kullanıldığı görülmüş bu nedenle de günümüze kadar ateşin bir kalıntısı olarak ele alınmıştır. Birçok kültürel öğeyi bünyesinde barındıran kül; deyimler, dualar, beddualar, destan, masal gibi sözlü kültür ürünlerinin yardımıyla dilimize yansımıştır. Türk toplumlarında küle karşı “geç saate dışarı kül dökmeyin”, “küle basmayın”, “küli dağıtmayın”, “küle su dökmeyin” gibi tabular bulunmaktadır. Çalışmada, Ardahan’ın sözlü kültürü olan beddua (kargış) türündeki kül ele alınarak kültürel boyutta incelenmeye çalışılmıştır. Tanrıya ulaşmak için canı yanan veya çok çaresiz kalan kişilerin küli kibleye dönerek gökyüzüne savurması ve sonrasında içten edilen beddua, yörede beddua etmek ve bedduaya maruz kalımdan en çok korkulan beddua olarak görülmektedir. Çaresiz kalan ve canı çok yanan kişilerin Tanrıya bir an önce iletişime geçmek ve canının yandığını göstermek için küli seçmesi, yeryüzünden gönderdiği bedduanın hemen karşılık göreceğine inanılması yöre halkını korkutmuştur. Günümüzde yöre halkı tarafından kolay kolay başvurulmayan bu beddua etme şekli daha önce yaşanan olumsuz sonuçlardan dolayı çekilmektedir. Bedduanın gökyüzüne doğru yapılması Gök Tanrı inancının devamı olarak görülebilir. Bedduanın kibleye dönerek edilmesi ise uygulamanın İslamiyet’in etkisinde tekrar şekillendiğini göstermektedir. Yörede eskiden özellikle babalar tarafından erkek çocuklarına, çocuk sahibi olmaması için yapıyor olması külin soy ile ilişkilendirildiği anlamına gelmektedir. Genellikle baba tarafından evini terk eden çocuklara karşı bu bedduanın yapıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanış, Ateş, Kül, Beddua, Ardahan

Abstract

In the studies on Turkic culture, ash has not been thoroughly examined, and it has generally been associated with beliefs related to the cult of fire and hearth. When the beliefs formed around ash in Turkic societies are examined, it is seen that ash is used as a means of purifying, healing, cleansing, and transmitting prayers and curses that are desired to reach God, like fire, and for this reason, it has been regarded as a remnant of fire to this day. Which contains many cultural meanings, it has been manifested in our language with the help of oral culture products such as idioms, prayers, curses, epics, and tales. In Turkic societies, taboos related to ash exist, such as “do not pour ash out late,” “do not step on ash,” “do not scatter ash,” and “do not pour water on ash.” In this study, ash in the form of a curse (kargış), which is part of the oral culture of Ardahan, has been analyzed in a cultural dimension. In order to reach God, people who are in pain or who are very desperate throw the ash to the sky by turning to the qibla, and the curse that is sincerely pronounced afterward is considered the most feared curse in the region, both to utter and to be subjected to. The people of the region were frightened by the fact that people who were desperate and hurt a lot chose ash to communicate with God as soon as possible and to show that they were hurting, and it was believed that curses cast from the earth would be answered immediately. Today, this form of cursing, which is not easily used by the local people, is feared due to the negative results experienced in the past. Cursing toward the sky can be interpreted as a continuation of the belief in the “Gök Tanrı”. The fact that the curse is made by turning towards the qibla shows that the practice has been reshaped under the influence of Islam. The fact that it was especially done by fathers to their male children in the region to prevent them from having children suggests that ash is associated with lineage. It is seen that this curse is usually used by fathers against children who leave their homes.

Keywords: Belief, Fire, Ash, Curse, Ardahan

Giriş

Sözlü kültür ürünlerinden olan beddualar haksızlığa maruz kalmış, acı çeken ve çaresiz olan kişiler tarafından rahatlamak için söylenen kötü söz ve olumsuz düşüncelerdir. Beddua etmek için önceden bir hazırlık yapılmaz, kişinin canı yandığı an, içten söylenen sözlerdir.

“Dua ve beddualar, insan davranışlarının iyilik veya kötülük olarak adlandırılan isteklerini otorite sayılan güçlerden talep edildiği, dilek bildiren kalıplaşmış sözlerdir. Sözlü edebiyatın en kısa türlerinden olup bir yandan bireysel duygu ve düşünceleri iletmeye yararken diğer taraftan halkın uzun bir zamanda oluşturduğu değer yargılarının yeniden üretilmesine imkân tanıyan kapsül ifadelerdir” (Özdemir ve Dağlı, 2019, s. 108).

Beddua ve duaların temelinde aynı durum veya aynı olaylar karşısında benzer tepkiler verilerek söylenen bir takım kalıp ifadeler yer alır. Bu kalıp ifadelerin sihirli güçleri olduğu düşünüldüğünden birtakım güçleri harekete geçirdiği inancı hâkimdir (Özdemir ve Dağlı, 2019, s. 103). Beddua genellikle canı yanan kişiden karşısındaki kişilere söylendiği gibi herhangi bir nesneye, olumsuz doğa olaylarına, soyut bir kavrama vb. birçok varlığa kızgınlık-kıskançlık-haset duygularıyla söylenebilir (Tonga, 2010, s. 471).

Canı yanan ve mağdur olduğunu düşünen kişinin öfkeyle dile getirdiği, mağdur kişinin kendisini mağdur edene duyduğu nefret neticesinde söylediği bu sözler, ağızdan çıktıktan sonra daha büyük belalara sebebiyet verebilmektedir. Bu belanın büyüklüğü, sınırı ve ne olabileceği, mağdurun hayal gücü ve kültürel birikimiyle ilgilidir. Bedduaların söylenme şekli ve söylenirken yapılan işlemler kişiler nazarında bedduanın ne kadar büyük olacağını belirleyebilmektedir.

Geçmişten günümüze ulaşan inanç sisteminin kökeninde tek tanrılı din yani geleneksel Türk dini ve Gök Tanrı inancı bulunmaktadır. Yazıya aktarılmadan önce sözlü bir geleneğin ürünü olarak geçmişten günümüze kadar gelen inanışlar zaman içinde kaybolmak yerine kendilerini zamana ve mekâna adapte ederek varlıklarını korumuşlardır (Güngör, 2007, s. 1). Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra bu dinin getirdiği hükümlülükleri kabul etmek yerine var olan inanış ve uygulamalarını İslami renge boyayarak devam ettirmişlerdir (Su, 2009, s. 195). Geçmişten günümüze kadar gelen bu inanış ve uygulamalar içinde doğada bulunan gizli güçlerin varlığını benimseyen natürist düşünceler de bulunmaktadır (Güngör, 2012, s. 25).

Eski Türklerin tabiat kültürleri diye ifade edilen kavram Göktürk yazıtlarında “Yer-Sub; Yer-Su” şeklinde vatan kavramı içinde karşımıza çıkar (Kafesoğlu, 1998, s. 303). Eski Türkler, doğa karşısında bilinmezlik yaşadıkları zaman bazı doğa olaylarını kontrol altına alarak kendilerini güvende hissetmek istemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak çevrelerinde bulunan bazı yerlere ve kullandıkları bazı nesnelere anlamlar yükleyerek bunların gizli güçleri ve ruhlarının olduğunu düşünmüşlerdir. Tabiatta bulunan her şeyin canlı olduğu düşüncesi kült denilen kavramın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türkler için hayatı kolaylaştıran aynı zamanda korku veren dağ, ateş, toprak, su, orman gibi kavramlar üzerinden kültür oluşturulmuştur (Memmedov, 2022, s. 202). Türkler anlamlar yükledikleri bu varlıklara başka bir ifadeyle suya, ateşe, demire, ağaca veya dağa saygı ve minnet duymayıp bunların içinde bulunan gizli güçlere, ruhlara saygı ve minnet beslemişlerdir. Eski Türk inançlarında kutsal olarak görülen ateş ve ocak kültürünün çevresinde Türkler tarafından birçok inanış ve uygulama oluşturulmuş, günümüze kadar aktarılmıştır. Göktürklerde yanan iki ateşin arasından geçerek veya üstünden atlayarak kötü ruhlardan arınma işlemi yapıldığı bilinmektedir (Kafesoğlu, 1980, s. 25).

1. Halk Biliminde Külün Önemi ve Kül Savurarak Beddua Etme İnanışı

Türklerde ateş kültürüne bağlı olarak varlığını sürdüren geleneklerden biri de ocak kültürüdür. Ocak aileyi, soyu, soyun devam ettirdiği kutsal yer olarak hem bereketin hem de uğurun sembolüdür. Ocakta yanan ateşin söndürülmemesi hem ocak hem ateş kültürüne olan saygıdır. Kutsal görülen ocakta yanan ateş söndürülmez kül içine gömülerek saklanır. Külün ateşi koruması, ateş iyisinin koruyucusu kabul edilmesi küle de kutsallık kazandırmıştır. Külün ocakta bulunması, ocağın aileyi temsil etmesi, ateşin kül içinde kor olarak saklanması ailede son çocuğa kül adının verilmesine sebep olmuştur. Kül Tigin bunun bir örneğidir (Temir, 1983, s. 294).

Radloff’a göre Altay yurtlarının en önemli yerinin tam ortasında bir ocak bulunur. Ocak üzerinde yemek pişirilmeye hazır kazan ve üçayaklı saç ayağı yerini alır. Ateş söndürülmeden bütün gün yakılır, kullanılmayacağı zaman kor halinde küllerin arasında saklanır (Radloff, 1994, s. 25). Günümüze kadar gelen *ateşi söndürmeme* inanışı Anadolu’nun birçok yerinde bulunmaktadır. Eski Türk inanç sisteminde yanan ocak içinde ataların ruhlarının tecelli ettiği inanışı

bulunmaktadır. Eski Türklerde ocağın sürekli yanması gerektiğine inanılır (Ocak, 2000, s. 228). Bahaeddin Ögel'in Direnkova'dan naklettiği "ocakta yanan bir odun başkasına verilmez, ateş evden çıkarılıp başka bir evin ocağına götürülmez. Kardeşler evlenerek başka evlere gittiği zaman ocakta yanan ateşten alamaz, evin en küçük oğlu evde kalarak eski ateşin sahibi olur" (Ögel, 1995, s. 504) ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Türklerde ateşin evden eve verilmesi doğru bulunmaz. Evden ayrılan kardeşlerin ocaklarına bile baba evinde bulunan ateş verilmeyerek evin en küçük oğlunun evde kalması durumunda ateşin sadece ona ait olacağı inancı bulunmaktadır. Geçmişten günümüze kadar Anadolu'nun birçok yerinde ateşin evden çıkarılmaması ve sürekliliğin devam etmesi gerektiği inancı bulunmaktadır. Günümüzde Ardahan'da hâlâ var olan bu inanış doğrultusunda yöre halkı akşam geç saatte evden dışarıya kor ateş vermez. Evin iyisinin küseceğine ve bereketin kaybolacağına inanılır. Aynı zamanda evde kalacak ve evin ateşinin devamlılığını sağlayacak kişi en küçük çocuktur. Anneye babaya bakmak ve atalardan kalma evde barınmak en küçük erkek çocuğun hakkıdır.

Eski Türklerinin inançlarına göre her evin kendine ait bir iyisi bulunmaktadır. Altay Türklerinin evlerinde ocak ve ateş iyisinin farklı olduğu bilgisi yer almaktadır. Genç ve güzel kızlardan oluştuğu düşünülen iyelerin görevi ateşi saf ve temiz tutmaktır. Bu iyelerin külden yorganları olduğu yalnız kaldıklarında üstlerini kül ile örtterek dinlendiklerine inanılır. Altaylarda ateşe su dökülmez, sivri aletler uzatılmaz ve saygısızlık yapılmaz. Altaylarda var olan inanışların benzerleri günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde bulunmaktadır (Dilek, 2007, s. 35-36). Ateşin insan hayatının hemen hemen bütün geçiş aşamalarında aktif rol oynadığı, etrafında birçok inanış ve uygulama biriktirdiği görülmektedir. Gelişim sürecinde insanlık tarihi, ateşin bulunmasından önceki hayat şartları ile ateşin bulunmasından sonraki hayat şartları arasında bir değişim yaşamış ve bu durum insanları ateş üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Her kültürde ateşin ortaya çıkışıyla ilgili farklı düşünceler var olmaya başlamıştır. Bu da çeşitli inanışların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ateşin bulunması üzerine iki farklı bakış açısı bulunmaktadır. Karşımıza çıkan ve ateşin doğuşuyla ilgili ilk teori Tanrı Ülgen tarafından aracı olmaksızın insanlara öğretilmiştir. Yıldırım düşerek ortaya çıkan ateş de bu gruba girmektedir. Çünkü yıldırım da tanrının kudretiyle ortaya çıkmaktadır. İkinci grup ise yaratıkların (insanların ve hayvanların) bildiği ateşin tanrıların elçileri vasıtasıyla öğrenildikten sonra diğer insanlara öğretilmesidir (Örnek, 1971, s. 98).

Ateş Tanrı tarafından insanlara gönderildiği için kutsal sayılmaktadır ve ona yapılan saygısızlık Tanrıya yapılmış kabul edilmektedir. Türkler arasında kutsal sayılan ateş için farklı düşünceler yer almaktadır. Altay Tatarlarına göre ateşin hâkimi; ham odun yer, kül yatağında uyur, harlı kömürden yastığı ve ince külden yorganı vardır, dumanı da nefestir (Kırcı, 1998, s. 400). Yakutlarda ev sahibinin cömert olduğu evlerde şişman ve besili ateş tanrısı, cimri ve pis olduğu evlerde ise zayıf ve çelimsiz ateş tanrısı bulunduğu inanılır (Kırcı, 1998, s. 401). Bu inanışlar Ateş Tanrısının insan şeklinde tasavvur edildiğini göstermektedir. Bu yüzden Ateş Tanrısını kızdıracak ya da küstürecek şeyler yapılmamaktadır. Ardahan'da ateş iyisinin varlığına inanılır ve ateşe saygı gösterilir. Ateşe saç kurbanları sunulmaktadır. Bölgede ateş ve ocak kültürü çok ayrı yere sahiptir. Hayatın geçiş dönemlerinin hemen hemen hepsinde ateş iyisinin varlığı görülebilir.

Ateşin bu kadar önemli olduğu bölgede ateşin etrafında bulunan nesne ve cisimler de kutsal sayılmaktadır. Ardahan'da ateşin yakıldığı ocak, ateşin üzerine koyulan sacayağı, dumanın çıktığı baca (buharı) ve ateşin külü kutsal olarak görülür. Nazardan koruma, hastalıkları tedavi etme, kötü ruhları evden uzaklaştırma, dolu gibi hayatı olumsuz etkileyecek doğa olaylarını değiştirme veya durdurma vb. birçok olayda kullanılmaktadırlar. Ateş kültürünün etrafında olan nesnelere ve maddelere atfedilen kutsallık çalışma konumuz olan *küil* maddesini ele alarak değerlendirmemize sebep olmuştur. Ateşin bir parçası olarak ele alınan kül ateş iyisinin yorganı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk toplumlarında Ot Teñir (Ateş Tanrısı) olarak adlandırılan ateşin bir koruyucu ruhunun bulunduğu, yani tanrısı olduğuna inanılır. Ateş tanrısına kanlı veya kansız kurban sunulduğu, bazı toplumların ise ateşe taptıkları hakkındaki bilgilere genellikle Arap, Fars ve Çin kaynaklarından rastlamak mümkündür (Orozobayev, 2015, s. 1751). Kutsal olanın bağlantılı olduğu maddelere de kutsallık atfetmesi kaçınılmaz bir sonudur. Bu doğrultuda külün de kutsanması, etrafında inanışların oluşması mümkündür.

Ardahan'da hayatın geçiş dönemlerinin her aşamasında aktif rol oynayan ateş ve külün etrafında birçok inanış ve uygulama oluşturulmuştur. Bu inanışların en önemlisi ateş ve külün doğum aşamalarında iyileştirici güç olarak kullanılmasıdır. Bebek doğduktan sonra ağlamıyorsa bebeğin göbek bağı kesilmeden plasenta (eş) ocak önünde

bulunan küle koyularak ovalanmaktadır. Bebeğin eşine geçen ruhun ateş ve kül yardımıyla tekrar bebeğe geçeceği inancı bulunmaktadır. Buna benzer bir işlem Tsengel Tuaları arasında gerçekleşmektedir. Ev ortamında meydana gelen doğumlarda plasenta evin ateşinden alınan küle gömülmektedir. Doğum gerçekleşene kadar anne karnında bebeği koruyan plasentanın küle gömüldükten sonra yine bebeği soğuk havalardan ve hastalıklardan koruyacağına inanılır. Burada bahsi geçen konuyu ateş-ocak-atalar kültü üçlemesiyle ele alırsak bebeğin doğduğu anda köklerine bağlı atalarına saygılı olması için bebek ve anneden bir parça olan madde ocak önüne gömülerek bebeğin soya ve ataya bağlı olması, ataların ruhları tarafından kabul edilmesi istenmektedir.

Ardahan'da halk arasında en çok korkulan olay kül ile beddua etmektir. İnanışa göre kim ocaktan sönmüş külü alır havaya savurarak beddua ederse o kişinin beddua ettiği kişi ölür ya da söylenen beddua gerçekleşir. Bu inanış ele alındığında ateşin bir parçası olan kül yardımıyla gökyüzünde bulunan Tanrıya gönderilen dilek kabul edilir. Bu şekilde yapılan bedduaların kabul olacağına inanıldığı için ne kadar kızgınlık olursa olsun kolay kolay yapılmayan ve yapılmasından korkulan bir uygulamadır.

Tarih boyunca Türklerin cenaze merasimleri farklılık göstermiştir. Toprağa gömme, ağaç dallarına asma ve yakma işlemlerinin uygulandığı toplumlarda ölümlerin ruhlarının gökyüzüne ulaşması için yakılarak küllerinin havaya savrulduğu bilgileri bulunmaktadır. Eski Türklerde ölümlerin yakılma işlemi ile gömülme işleminin sıralaması, hangisinin önce yapıldığı bilgisi Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Kaynaklara göre 628 yıllarında "Bir zamanlar ölümlerini yakma alışkanlığında olan Türkler, onları şimdi toprağa gömüyor ve onlara mezar dikeyorlar." denmektedir (Roux, 2002, s. 219). Yakma işleminden sonra küllerin nehre atılması, gömülmesi ve havaya savrulması gibi işlemlerin yapıldığı cenaze merasimlerinde külün havaya savrulması, dua veya beddua edilmesi, yapılan duanın kül yardımıyla Tanrıya daha hızlı ulaşacağına inanılmaktadır.

Ateş ve kül tabularının da farklılık gösterdiği görülmektedir. Eski Türklerde ateşin arındırıcı, temizleyici ve iyileştirici özelliklerinden dolayı ateşe saygısızlık edilmezdi. Ateşin su ile söndürülmemesi, ateşe uzun süre bakılmaması, ateşe tükürülmemesi, ateşe kesici aletler uzatılmaması, ateşe üflenmemesi, ateşin evden dışarıya verilmemesi gibi birçok inanış bulunurken kül ile ilgili inanışlarda saygı ve korkunun birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ateş iyisinin yorganı ve yastığı şeklinde tanımlanan kül aynı zamanda soyun devamlılığı için sürekli yakılan ocak ile yakınlaştırılır. Hatta kül sadece ateşin kalıntısı olduğu için ve ocakta bulunduğu için önemli gibi algılanarak ocak ve ateş kültürünün ortak bir parçası gibi görünür ancak kül kendine bu iki kült arasında insanlara saygı ve korku duygularını aynı anda yaşatarak yer edinmiştir.

Ardahan'da baba ve oğul arasında yaşanan olumsuzluklarda babanın kendi ocağının külünü alarak savurması ve bedduasını etmesi sıkça karşılaşılan kül savurma ritüellerindedir. Baba oğul çekişmesi sonucunda edinilen beddua genellikle "eteğine döl düşmesin, evlat yüzü görmeyesin" şeklindedir. Bölgede bu bedduaya maruz kalan oğulların çocuklarının olmaması, halk arasında korkuya sebep olmuştur. Kül savurarak yapılan bir başka beddua ise genellikle ölümle ilgilidir. "Ölüm hanenizden eksik olmasın, adınız silinsin" şeklinde yapılmaktadır. Kül savurarak yapılan beddualar ile ölümlerin gerçekleştiği, geçmişte birçok sülalenin bu şekilde yok olduğu söylenmektedir.

Kahramanlıklarla dolu Şor destanında savaş sonrası ele geçirilen köylerin yakılıp yıkılması şöyle anlatılmıştır. "Kümüş Kağan'ın taş ocağını yıktım, deniz gibi külünü dağıttım. Büyük yurdunu uyuttum, küçük yurdunu kişnettım. Ocağını dağıtıp, kazanını yuvarladım." (Ergun, 2006, s. 332) denilmektedir. Destanlarda düşmanın küllerinden yeniden var olma ihtimalini bile yok etmek için "küllerini dağıttım" denilmektedir. Kül genellikle soy ile bağdaştırılmaktadır. Ardahan'da külü savurarak beddua eden kişinin genellikle baba olması, kendi ocağından aldığı külü gökyüzüne savurması ve canını yakan kendi oğlunun çocuk sahibi olamamasını "Eteğine döl düşmesin, soyun kurusunda evlat yüzü görmeyesin" gibi sözlerle istemesi kül ile soyun ilişkilendirildiğini göstermektedir. Burada bedduayı edenin erkek olması, bedduanın genellikle erkek çocuğa yapılması ve erkek çocuk sahibi olmamasının istenmesi, ocak kültürüyle bağdaşmış gibi görünse de sadece kül üzerinden yürütülmektedir. Kül alevlenen bir ateşin üzerine döküldüğünde sönmüş gibi görünse de ateşi içten içe yakmaya devam eder. Kullanılmak istendiği zaman deşmek yeterli olur. Ateş küllerinden yeniden doğarak var olmaktadır. Birçok masal ve destanda küllerinden yeniden doğma motifi bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen kahramanlık destanında düşmanın külünü bile dağıtarak tekrar canlanması, engellenmek istenmiştir. Külü dağıtmak, külü savurmak, soyun kuruması ve çocuk sahibi olamamayı çağrıştırmaktadır.

Kırgız sözlü kültür ürünlerinde Hallac-ı Mansur Kırgızların atası şeklinde gösterilmektedir. Anlatılara göre yakılan Mansur'un külleri akarsuya dökülür. Bu su ile temas eden kırk kızın hamile kalması sonucu Kırgızların orta çıktığı rivayet edilir. "Kırgız" sözcüğünün Kırk-Kız'dan türetildiği de rivayetler arasındadır (Yıldız Altın, 2018, s. 187). Bu efsaneler ele alınarak incelenirse kişilerin küllerinden tekrar var olabilme, yediden doğma motifi ile karşılaşılır. Soyun devamlılığının kül ile sağlanması, külün ateş ve ocak kültüründen ayrıca bir öneminin olduğunu göstermektedir.

Feniks mitolojik yaratıkların en önemlilerinden biridir. Türkler tarafından Hüma Kuşu olarak adlandırılan bu hayvan Orta Asya toplumlarında yeniden doğuş, güneşin doğuşu, ölümsüzlük, sonsuzluk gibi anlamları simgeleyen uğurlu bir kuştur (Gülyüz, 2019, s. 214). Ömrünün sonuna doğru alev alarak yanan bu kutsal kuş küllerinden yediden doğarak var olur (Çoruhlu, 1995, s. 29). Doğu halklarının efsanelerine göre semender kuşu da ömrünün sonunda yuvasına giderek inlemeye başlar, ardından alev alarak kül olana kadar yanar. Küllerin içinde mavi bir yumurta belirir ve bu yumurtadan 40 gün sonra bir semender çıkarak ataların döngüsünü devam ettirir (Gülyüz, 2019, s. 214). Küllerinden yeniden doğma motifinin işlendiği mitolojik eserlerde kül ve külün gücü işlenmiştir.

Eski Türklerde olduğu gibi günümüzde de ateş ve kül, hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Genellikle yakılan iki ateşin arasından geçme, dumanı soluma şeklinde yapılan ateşle tedavilerin yanı sıra küle dokunma, külü yeme gibi tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır (Gülyüz, 2019, s. 210). Ardahan'da külün şifa kaynağı olarak kullanıldığını gösteren inanışlardan biri de Nevruz ateşinin küllerinin hastalıklardan korunmak için kullanılmasıdır. Sönen ateşin külleri toparlanarak evlerin eşiklerine ve ahırların girişlerine dökülür. Külün bulaşıcı hastalıkları uzaklaştıracağına inanılır (Korkmaz, 2015, s. 58). Ardahan'da ateş kadar önemli olan külün akşam geç saate dışarı çıkarılmaması, kül yığınının basmanın uğursuzluk getireceğine inanılması, kül ile oyun oynanmaması gibi inanışların temelinde savrulmasına engel olmak vardır. Savrulan küller genellikle gökyüzüne çıkarak tanrıya bir mesaj göndermektedir. Genellikle beddua şeklinde olan bu haberleşme hastalık, felaket veya ölümle sonuçlanmaktadır. Kül savurma olayının olumsuzluk getireceği inancına benzer bir durum da Araucania halkında görülmektedir. Halk cenaze törenlerinde tabut taşınırken kül saçma ritüeli yapılmaktadır. Tabutun arkasından yapılan bu kül savurma işleminin amacı ruhun geri gelmesini engellemektir (Gülyüz, 2019, s. 66). Savrulan küllerin amacı burada ruhun geri dönmesini engellemek olsa da ölümle bağdaşması, ölen kişinin ruhunun gökyüzüne çıkması temeline de dayandırılabilir. Yakılan cenaze küllerinin, ruhun gökyüzüne çıkması için havaya savrulması geleneğine benzediği görülmektedir (Yıldız Altın, 2018, s. 288).

Külün savrulmasının kötülük getireceği inancının benzer bir durumu Altay Tatarları ve Buryatlarda görülmektedir. Bu toplumlarda var olan geleneğe göre taşınma veya göç etme durumlarında evin ocağında bulunan küller de götürülmektedir. Ocak kültürünün etkisi ile yapıldığı düşünülse de temelde kalan küllerin rüzgârla savrulmasına engel olma fikri olabilir (Harva, 2014, s. 190). Sivas düğün geleneklerinde gelin, baba evinden ayrılırken ocağın kül alınarak damadın evine götürülmesi ise kül ile soyun ilişkilendirilmesindedir (Örnek, 1966, s. 80).

Ardahan'da halk arasında kül ile ilgili edilen beddualar arasında "Başına kül elensin", "Başına kül olsun" (Kemaloğlu, 2011, s. 106), "Külün göğe savrulsun" (Korkmaz, 2015, s. 63) vb. beddualar da bulunmaktadır.

Sonuç

Ateş, ocak ve atalar kültürüyle doğrudan bağlantılı olan, birçok alanda da kendine has güce ve saygınlığa sahip olan kül, çağrıştırdığı hastalık, ölüm, eksik bırakma gibi olumsuz yanlarıyla Ardahan'da beddua edilirken halk arasında yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Külün temizleyici, hastalıklara karşı koruyucu ve iyileştirici yanlarıyla da günlük hayat içinde aktif olarak kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmanın ana konusu olan kül savurarak beddua etme inancı ele alınıp incelendiğinde külün soy ile ilişkilendirilen ateş ve ocak kültürünün güçlerini alarak kendine farklı bir alan yarattığı görülmektedir. Kül savurarak yapılan bedduada savrulan maddenin kül olması, özellikle gökyüzüne doğru savrulması, İslamiyet'in etkisi ile kibleye dönülmesi, savurma işleminin genellikle canı yanan çaresiz insanlar ve babalar tarafından yapılması, babaların bu bedduayı özellikle erkek çocuklarına yapması ve çocuklarının erkek çocuk sahibi olamamasının istenmesi ritüel sıralamasında bedduanın soy meselesi üzerinden ele alınarak yapıldığı görülmektedir. Türk dünyası ve Anadolu'da külün önemine bakıldığında genellikle gökyüzüne ruhları ve bedduaları göndermek için kullanıldığı görülür. Yanan ocaklarda külün savrulmamasına dikkat edilmiş, yok edilmek istenilen bir düşmanın ise ocağındaki kül savrulmasıyla soyunun tamamen yok olması istenmiştir. Yapılan beddualar arasında kül genellikle ölüm istenirken kullanılmıştır.

Ardahan'da eski Türk inançlarının kalıntılarıyla devam ettirilen bu beddua şekli halk arasında hâlâ kullanılmaktadır. Ancak büyük bir beddua olarak görüldüğü için yapmaktan ve kendisine yapılmasından özellikle korkulan bir ritüeldir. Yörede halk tarafından örneklerinin olumsuz sonuçlar doğurduğu, bedduaya maruz kalan kişilerin çocuk sahibi olamadığı hatta geçmişte bir sülalenin tamamen öldüğü, yok olduğu inancı bulunmaktadır.

Eski Türklerde kutsal kabul edilen varlıklara değil onun gizli güçlerine ona tecelli etmiş ruhlara saygı duyulurdu. Beddua edilirken bir aracı olarak kullanılan kül etrafında oluşturduğu inanışlar ve uygulamalarda eski Türk dininin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern hayatın getirileri, bilinçli bir toplum düzeyine ulaşma gibi durumlar bu bedduayı ortadan kaldırmamıştır. İnsanlar tarafından yapılamama sebebi daha çok korkudur. Bu da eski Türk dininin etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Araz, R. (1995). *Harputta eski Türk inançları ve halk hekimliği*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Çoruhlu, Y. (1995). *Türk sanatında hayvan sembolizmi*. Seyran Kitap.
- Dilek, İ. (2007). Sibiryâ Türklerinde ateşle ilgili inançlar, Törenler ve bazı efsaneler. *Bilig*, (43), 33-54.
- Gülyüz, B. G. (2019). İslam öncesi Türk kültüründe ateş ve ateşe hükmedenler (Maddi kültür izleri ışığında). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 201-223.
- Günay, Ü. (2015). Türklerin dini hayatı. İ. Çapcıoğlu ve H. Beşirli içinde, *Türk Kültürü El Kitabı* (s. 583-612.). Grafiker.
- Güngör, H. (2007). Geleneksel Türk dininden Anadolu'ya taşınanlar. *Yaşayan eski Türk inançları bilgi şöleni: Bildiriler*, 1-6. Ankara.
- Güngör, H. (2012). *Türk din etnolojisi*. IQ Kültür Sanat.
- Harva, U. (2014). *Altay panteonu mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar*. (Ö. Suveren, Çev.) Doğu Kütüphanesi.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk dini*. Kültür Bakanlığı.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk milli kültürü*. Ötüken.
- Kafesoğlu, İ. (2002). Eski Türk dini. K. Ç. Hasan Celal Güzel içinde, *Türkler III*. (s. 290-304). Yeni Türkiye.
- Kemaloğlu, M. (2011). Terekeme – Karapapak Türklerinde dualar (alkışlar) ve beddualar (kargışlar). *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 95-114.
- Kırcı, E. (1998). Türk kültüründe ateşle ilgili inanışlar. *Folkloristik, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, 398-407.
- Kocasavaş, Y. (2002). Gök Tanrı inancı. K. Ç. Hasan Celal Güzel içinde, *Türkler III*. (s. 326-329). Yeni Türkiye.
- Korkmaz, R. (2015). *Çıldır folklor ve etnografyası*. Karadeniz Dergi.
- Memmedov, C. B. (2022). Eski Türklerde gizli tabiat kuvvetlerine inanma (İye inancı). K. Ç. Hasan Celal Güzel içinde, *Türkler III*. (s. 330-337). Yeni Türkiye.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevî ve Bektaşî inançlarının islâm öncesi temelleri*. İletişim.
- Orozobayev, M. (2015). “Kül” kelimesinin kökeni ve külün Kırgız kültüründeki önemi üzerine. *Turkish Studies Dergisi*, 10(8), 1743-1760.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi*. Türk Tarih Kurumu.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın eşitli sâfahalarıyla ilgili bâtil inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara Üniversitesi.
- Özdemir, C. ve Dağlı, A. (2019). Sözlü geleneğin âşık edebiyata yansımaları: dualar ve beddualar. *Kesit Akademi Dergisi*, (21), 101-115.
- Radloff, W. (1994). *Sibiryâ'dan* (Cilt 2). (A. Temir, Çev.) İstanbul.
- Roux, J.-P. (2002). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. (A. Kazancıgil, Çev.). İşaret.
- Saltaş Korkmaz, E. (2024). *Ardahan'da doğum düğün ve ölüm aşamaları*. Ceren.
- Su, S. (2009). *Hurafeler ve mitler, halk islamında senkretizm*. İletişim.

- Temir, A. (1983). Türkçe Kül Tigin ve Moğolca Od Çiğın adları ile ilgili tartışmalar üzerine. *Şükrü Elçin Armağanı* (s. 293-299). içinde. Türk Kültürü Araştırmaları.
- Terzioğlu, Ö. (2007). Alkış ve kargışların sözlü kültürdeki yerleşik kodların aktarımını ve yeniden üretimini kolaylaştıran biçimsel özellikleri. *Milli Folklor*, (75), 34-37.
- Tonga, N. (2010). Cumhuriyet dönemi türk edebiyatında beddua şiirleri. E. Gürsoy Naskalı, & A. Koç içinde, *Lânet Kitabı* (s. 471-497). Kitapevi.
- Yıldız Altın, K. (2018). *Türk kültüründe atalar kültü*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

Extended Abstract

In the continuation of the Old Turkish Belief processes, everything was believed to have a soul. Within the scope of this idea, there are nature cults, that is, fire, water, iron, hearth, mountain, tree, and ancestors cult. These cults include fire, hearth and ancestors cult. This belief system, which existed in the past, has managed to change itself according to time and place, adapting to the food in the place it is in, and separating it until it breaks its costs. The healing, cleansing and purifying properties of fire caused it to be respected. The order of the fire burning in the house is seen as bad luck and the fire burning in the hearth is not extinguished. According to ancient Turkish beliefs, there is a fire owner in every house and this owner should not be offended. The hearth where the fire is located is associated with lineage. With the belief that the spirits of ancestors reside in the hearth, scatterings were offered to the hearth and fire. For the ancient Turks, the hearth, which was the place of ancestral spirits, was also accepted as the place where the continuation of the lineage was ensured. Extinguishing the fire burning in the hearth, dismantling the stove, and dismantling the chimney from which the smoke comes out are generally interpreted as the extinction of the lineage and the death of family members.

In research on Turkish culture, the item "ash" has not been examined in detail and is generally associated with beliefs about fire and hearth cult. When the bundle of beliefs created around ash in Turkish societies is examined, it is seen that ash, like fire, is purifying, healing, cleansing and even used to convey prayers and curses that are intended to reach God. It has been treated as a remnant of fire until today. Ash, which contains many cultural elements; idioms, prayers, curses, epics, fairy tales, etc. It has been reflected in our language with the help of many oral cultural products. In Turkish societies, there are sayings against ashes such as "do not throw ashes out late", "do not step on ashes", "do not scatter ashes", "do not pour water on ashes", etc. There are taboos such as. In our study, we tried to examine the ash in the curse products, which is the oral culture of Ardahan, from a cultural perspective. People who are hurting or are very desperate to reach God throw the ashes into the sky by turning towards the qibla and the curse that is uttered internally is seen as the most feared curse in the region. Desperate and hurting people chose ashes to communicate with God as soon as possible and show that they were hurt, and the belief that the curse they sent from the earth would be answered immediately frightened the local people. Nowadays, this form of cursing, which is not easily used by the local people, is avoided due to the negative consequences experienced in the past. The fact that the curse is made towards the sky can be seen as a continuation of the belief in the Sky God. The fact that the curse is uttered by facing the qibla shows that the practice has been reshaped under the influence of Islam. The fact that it was used in the region by fathers to prevent their sons from having children means that ash is associated with lineage. It is generally seen that this curse is made against children who leave their father's home. In societies where there are beliefs about ash, beliefs such as distributing the ashes of the enemy's hearth, carrying the ashes in the hearth while being transported, and believing that scattering the ash will bring bad luck, show that ash is connected with lineage, as in Ardahan. Since blowing or scattering the ash suggests that a negative event will occur, it is prevented. The belief that the soul of a person will rise to the sky by scattering the cremated ashes shows that the ashes are somehow used as a vehicle to the sky.

Curse is when people ask for certain wishes and demands from the authoritarian power in line with their feelings and thoughts. When making curses, formulaic expressions are generally used. It is believed that these stereotyped expressions have some secret power and activate some thoughts. In our study, formulaic expressions such as "Let your lineage dry up, let no seed fall on your skirts, let your hearth be destroyed, let your child not be seen again" are used when cursing in Ardahan. In addition to these stereotyped expressions, the sanction power of the curse is increased by performing some rituals. Ash is used as a medium from the earth to the sky. He transmits these statements to God. Cursing and praying to God by turning to the qibla, which is an ancient Turkish belief, and which is now under the influence of Islam, shows that it has become integrated with Islam. Praying towards the sky under the influence of the Sky God belief shows the existence of old Turkish beliefs in the region. It is seen that this curse is usually made by the father out of anger and sadness towards his son who left his home. The reason why a person leaving home wishes not to have children is because they do not want the lineage to continue outside the father's home.

In our study, firstly, ashes and beliefs about blowing ashes in Turkish societies are included, and then the

sanctioning power of blowing ashes in Ardahan is discussed. It has been observed that ash is generally considered as a continuation of the fire and hearth cult and is not examined as a separate substance. It has been discussed that ash, which has healing and cleansing power like the fire cult, has a power separate from fire in folk beliefs.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from the thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.